

The practical significance lies in discovering the opportunities for creative use of historical and pedagogical information about the quantitative and quality indicators of teaching staff of higher educational establishments in Sumy region at the present stage.

The conclusions of this research are that in the first years after the resumption of the pedagogical higher education institutions in Sumy region there was a lack of the qualified specialists. The shortage of teachers made it impossible to establish a full-fledged system of training of teaching staff. In order to solve this problem return of the educators from the ranks of the Soviet army was accelerated. In addition school teachers were involved to work in pedagogical universities. At the beginning of the 1950-s the restoration of the quantitative composition of teaching staff took place. All higher educational institutions of Sumy region were staffed according to the staff schedule. The teacher was elected by competition, the number of part-time workers was negligible.

With the aim of improving the quality of the teachers' staff in the first years after the resumption of work of pedagogical universities the people who had not completed higher education were dismissed. At the same time the question about ensuring of pedagogical higher education institutions with highly qualified staff was urgent. The teaching staff of higher educational institutions of the Sumy region in the context of academic qualifications was different. The best situation was in Sumy pedagogical Institute, which had a staff of the highest number of the associate professors, candidates of Sciences.

The increase in the percentage of the teachers with scientific degrees and academic ranks was carried out in two ways: either through the implementation of fulltime dissertation research or through the involvement of the experts from other cities. Overall, the level of scientific qualification of the teachers during the research period increased very slowly, which negatively affected the quality of the training of the students.

In the postwar years ideological education of the teaching staff was intensified. The work of the directorates of the institutes was focused on the control over the ideological direction of the educational process, the Marxist-Leninist education, institutional strengthening and revitalization of the party and Komsomol organizations of educational institutions.

Further investigation needs the issue of the national teaching staff of pedagogical universities of the Sumy area of the study period.

Key words: *teaching staff, pedagogical institute, an institute teacher, a staff list, a title, academic degree.*

УДК 796.011.3 «196/197»

С. Бугрій, А. Коломієць

Сумський національний аграрний університет

ФОРМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВНЗ УКРАЇНИ (60–70-ті рр. ХХ ст.)

Мета статті – здійснити аналіз форм фізичного виховання в сільськогосподарських ВНЗ України, що використовувалися протягом 1960–1970-х рр. Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Автором охарактеризовано форми фізичного виховання в сільськогосподарських вишах України. У статті актуалізовано історико-педагогічну спадщину, що сприяє більш ефективному використанню форм фізичного виховання на сучасному етапі. У результаті наукової розвідки встановлено, що діючі протягом досліджуваного періоду форми фізичного виховання в сільськогосподарських вишах позитивно впливали на стан здоров'я та фізичний розвиток студентів, сприяли більш ефективному оволодінню професійними

навичками. Подальшого вивчення потребує процес розвитку форм фізичного виховання студентів сільськогосподарських вишів протягом наступних історичних періодів.

Ключові слова: фізичне виховання, форми фізичного виховання, студенти, сільськогосподарські виші.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток науки й технологій супроводжується стрімким зростанням інформаційних потоків, використанням електронних засобів комунікації, механізацією багатьох виробничих та побутових процесів. Це значно зменшує фізичне навантаження на людину, а взамін збільшує її розумову діяльність. За таких обставин особливо актуальною є проблема компенсації недостатнього рухового компоненту життєдіяльності за рахунок занять фізичною культурою та спортом. Критичний аналіз попереднього досвіду організації фізичного виховання студентської молоді дозволить оптимізувати форми фізичного вдосконалення особистості у вищих навчальних закладах на сучасному етапі.

Аналіз актуальних досліджень. Питання фізичного виховання студентської молоді детально розглядалися у працях таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як С. Бубка, Е. Вільчковський, О. Дубогай, М. Зубалій, С. Канішевський, В. Краснов, Т. Круцевич, В. Литвинов, С. Присяжнюк, В. Приходько, Р. Раєвський, О. Фурманов, Б. Шиян та ін. Проте, аналіз літератури свідчить про недостатнє вивчення історико-педагогічних аспектів організаційних засад фізичного виховання у вищих навчальних закладах нашої держави, що й зумовило вибір предмету дослідження.

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

Мета статті – здійснити аналіз форм фізичного виховання в сільськогосподарських ВНЗ України, що використовувалися протягом 1960–1970-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 1960-х рр. були внесені певні зміни в систему фізичного виховання у вищій школі. Відтепер воно мало підпорядковуватися завданням оздоровлення та професійно-прикладної фізичної підготовки; удосконалення спортивної майстерності протягом усього періоду навчання; виховання організаторських та інструкторських (тренерських) навичок проведення самодіяльної роботи з фізичної культури та спорту як у ВНЗ, так і на виробництві; забезпечення зростання успішності та працездатності студентів.

Відповідно до цих завдань керівництвом освіти були визначені форми організації фізичного виховання у вишах, які мали впроваджуватися, у тому числі й у сільськогосподарських інститутах України. Провідною формою залишались академічні навчальні заняття. Порядок планування й обсяг академічних навчальних занять встановлювався двома системними документами Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР: інструктивним листом за № И-12 (лютий 1960 р.) та «Програмою з фізичної культури для вищих навчальних

закладів», яка вступила в дію з 1963 р. У цих нормативних актах передбачалося, що в навчальних планах денних відділень усіх спеціальностей академічні заняття з фізичної культури протягом року мали плануватися виходячи із такого розрахунку: перший курс – обов'язкових занять (ставились у розклад) 70 год., факультативних (поза розкладом) – 70; другий курс – та сама кількість годин; третій і четвертий курси – обов'язкових занять немає, факультативних занять – по 140 год. Усього на фізичну культуру відводилося 560 год., із них 140 – обов'язкових (за розкладом), 420 – факультативних (поза розкладом) [8, 6]. Для проведення академічних навчальних занять із фізичного виховання створювалися, залежно від стану здоров'я, фізичної та спортивно-технічної підготовки студентів, такі навчальні відділення: спеціальне, підготовче та спортивного вдосконалення [5, 4].

Кафедри фізичного виховання сільськогосподарських інститутів підпорядковували академічні навчальні заняття завданням підготовки студентів першого та другого курсів до складання норм комплексу ГПО, підвищення їх спортивної майстерності та збереження здоров'я. Саме так будувала свою роботу кафедра фізичного виховання Сумської філії Харківського сільськогосподарського інституту на чолі із завідувачем Я. Дворським. Навіть відсутність у 1970-х рр. власної спортивної бази не була перешкодою для виконання навчальної програми та проведення повноцінних академічних занять із фізичного виховання. Для цього орендувалися спортивні зали шкіл № 1 та 2 м. Суми, будівельного технікуму, Сумського рафінадного заводу, плавальний басейн «Хімік» [3, 117].

На думку завідувача кафедри фізичного виховання Ворошиловградського сільськогосподарського інституту М. Пучкова, навіть за умов лише дворазових занять на тиждень для перших і других курсів, можливим було забезпечення постійного зростання фізичної підготовленості студентів. Але для цього потрібно було планувати залікові та контрольні нормативи виключно індивідуально, для кожного студента, враховуючи дані його фізичної підготовки, а в процесі занять звертати основну увагу на формування швидкості й витривалості, як у дівчат, так і в юнаків [5, 28].

Програма 1963 р. пропонувала ще одну нову форму фізичного виховання студентів, якої не було в попередніх – професійно-прикладну підготовку. Її мета полягала в забезпеченні психофізичної готовності до майбутньої виробничої діяльності. Професійно-прикладна підготовка під час навчання в сільськогосподарському виші мала створити передумови для ефективного оволодіння знаннями з фаху, досягнення високої продуктивності за обраною спеціальністю, попередження захворювань і травматизму, забезпечення професійного довголіття. Крім того, завдяки цій формі фізичного виховання майбутні аграрії мали сформувати вміння використовувати засоби фізичної культури та спорту для активного

відпочинку й відновлення працездатності, виконувати роль громадських організаторів з впровадження фізичної культури та спорту в життєдіяльність трудового колективу.

Викладачами кафедр фізичного виховання були визначені фізичні якості, найбільш необхідні для роботи в сільськогосподарській галузі. До них належали: загальна витривалість, яка проявлялась у динамічних і статичних режимах функціонування різних груп м'язів; здатність орієнтуватися на місцевості й раціонально витратити енергію; різнобічні рухові дії, у тому числі, пов'язані із застосуванням засобів виробництва; загартованість організму до несприятливих погодних умов. Саме на розвиток цих якостей і спрямовувалася професійно-прикладна фізична підготовка студентів сільськогосподарських вишів.

Протягом досліджуваного періоду здійснювалися спроби широкого запровадження й такої форми фізичного виховання, як фізичні вправи в режимі навчального дня. Фізкультурна пауза, гігієнічна гімнастика мали сприяти зміцненню здоров'я, підвищенню розумової працездатності, поліпшенню умов навчання, побуту та відпочинку студентів. Проте у цілому, як свідчать джерела, практикували реальне їх проведення менше половини сільськогосподарських вишів. Не набула бажаної масовості й ранкова гімнастика в гуртожитках [6, 5].

Поруч із формами фізичного виховання, які використовувались у ході навчального процесу, протягом досліджуваного періоду впроваджувались і форми, які мали залучати молодь до активної фізичної діяльності у вільний від навчань час. Поєднання навчальних і позанавчальних форм фізичного виховання сприяло збільшенню тривалості й обсягів фізичних навантажень, забезпечувало неперервність фізичного розвитку студентів.

Однією з позанавчальних форм фізичного виховання, яка ефективно впливала на впровадження фізичної культури та спорту в побут студентів, були самостійні заняття. Ці заняття проводилися без безпосереднього керівництва викладача, але за його завданнями й контролем. Особливого значення ця форма фізичного виховання набувала в період канікул чи виробничих практик. Для того, щоб не переривався процес фізичного розвитку студентської молоді, при вищих навчальних закладах, починаючи з 60-х рр. XX ст., велася активна робота зі створення спортивно-оздоровчих таборів. У цих таборах протягом канікул проводились оздоровчі й навчально-тренувальні заняття зі студентами з різнобічної фізичної підготовки, удосконалення спортивної майстерності та тренувальних навичок професійно-прикладної та воєнно-фізичної підготовки. У 1959 р. в колишньому СРСР нараховувалося 100 таких баз. У вищих навчальних закладах в Україні в 1965 р. було 86 спортивно-оздоровчих таборів [7, 46].

Показовою є фізкультурна робота, яка проводилася в оздоровчо-спортивному таборі Одеського сільськогосподарського інституту. Він

розпочав функціонувати з 1959 р. у мальовничому місці в районі с. Чорноморка (за 20 км від Одеси) на узбережжі Чорного моря. Табір працював у чотири зміни. Відпочиваючі проживали в палатках по 6 чоловік і частково в дерев'яних будиночках. Усього в таборі було 56 палаток і 8 будиночків. Протягом перебування на відпочинку студенти залучалися до різних фізичних вправ: катання на човнах; плавання в морі; ігор у волейбол, баскетбол, футбол, бадмінтон, настільний теніс тощо. Протягом зміни студенти здійснювали піші походи вздовж узбережжя Одеської затоки, в курортні зони: Аркадія, Великий фонтан, Лузанівка та ін. Досить популярними були виїзди на рибну ловлю, вони проводилися по 2–3 рази на тиждень. У таборі працювали групи загальної фізичної підготовки та навчання плаванню [6, 36-37].

Для підвищення спортивної майстерності студентів у сільськогосподарських вишах створювалися гуртки з найбільш популярних видів спорту. Наприклад, у Сумській філії Харківського сільськогосподарського інституту наприкінці 1970-х рр. діяли секції з 10 видів: 1) біатлону, 2) лижних гонок, 3) вільної боротьби, 4) боротьби самбо та дзюдо, 5) футболу, 6) ручного м'яча, 7) стрільби з луку, 8) кульової стрільби, 9) волейболу, 10) багатоборства ГПО. До них було залучено 305 студентів філії [2, 46].

Специфікою навчання в сільськогосподарських вишах було тривале перебування студентів на роботах і практиці в сільській місцевості. Наприклад, першокурсники Сумської філії Харківського сільськогосподарського інституту (150 чел.) восени 1978 р. у колгоспах і радгоспах області відпрацювали 1375 людиноднів [1, 36]. Тому, виші організовували масово-оздоровчу роботу й у навчальних і підшефних господарствах, де за участю студентів створювалися спортивні майданчики, проводилася ранкова гімнастика, заняття та змагання з різних видів спорту.

На широке залучення студентської молоді до фізичної культури були спрямовані й масові спортивні, оздоровчі та фізкультурні заходи. Вони також організовувались у вільний від навчальних занять час, вихідні та святкові дні. Ці заходи проводилися спортивними клубами вишів на основі ініціативи й самодіяльності студентів під методичним керівництвом кафедр фізичного виховання.

У багатьох сільськогосподарських ВНЗ стало традицією проводити масові спортивні змагання, у яких брала участь велика кількість студентів. У Сумській філії Харківського сільськогосподарського інституту в 1979 р. із 765 студентів – 702 були фізкультурниками. Перша спартакіада в цьому виші проводилася за 7 видами спорту: крос (квітень), шашки (листопад), шахи (грудень), лижні гонки (19 лютого), волейбол (березень), кульова стрільба (березень), настільний теніс (березень) [4, 8].

Команди сільськогосподарських вищих навчальних закладів успішно виступали на міських, обласних, республіканських і всесоюзних змаганнях.

Багато студентів ставали значкистами ГПО, розрядниками, майстрами спорту, чемпіонами і рекордсменами областей і республік. Так, у Сумській філії Харківського сільськогосподарського інституту протягом 1978 – 1979 навчального року було підготовлено одного майстра спорту міжнародного класу, одного майстра спорту, спортсменів I розряду – 22 чол., спортсменів масових розрядів – 337 чол. За 1979 та перше півріччя 1980 р. норми комплексу ГПО склали 175 чол. Збірна команда філії з футболу зайняла **перше місце** в міській спартакіаді ВНЗ, а збірна команда борців виграла обласну першість спортивного товариства «Колос» [2, 47]. До переліку вишів України, у яких краще всього була поставлена спортивна робота входили Львівський та Херсонський сільськогосподарські інститути [6, 3]. Для пропаганди фізичної культури і спорту кафедри фізичного виховання та спортивні клуби сільськогосподарських вишів організовували вечори відпочинку фізкультурників, проводили спортивні свята.

Заняття фізичною культурою мали значний позитивний вплив на успішність студентів. Це доводили дослідження, які проводилися викладачами кафедр фізичного виховання. Так, у Дніпропетровському сільськогосподарському інституті група фахівців (В. Мілегів, С. Косарь, В. Жаров та ін.) протягом 1965 – 1968 рр. вивчала взаємозв'язок між фізичною підготовленістю та навчальною працездатністю студентів. Експериментом було охоплено 939 осіб. У результаті дослідження було виявлено, що академічна успішність студентів основної медичної групи вище, ніж студентів спеціальної групи та звільнених від фізичного виховання. Ще кращою академічною успішністю була у студентів – членів збірних спортивних команд [5, 29].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, починаючи з 1960-х рр. були внесені певні зміни в систему фізичного виховання у вищій школі, спрямовані на перетворення її на безперервний навчально-виховний процес, який мав вирішувати завдання оздоровлення, різнобічного фізичного розвитку, фізкультурної освіти, професійно-прикладної фізичної підготовки й удосконалення спортивної майстерності студентів протягом усього їх навчання; виховання в них організаторських та інструкторських навичок проведення самодіяльної роботи з фізичної культури і спорту як у ВНЗ, так і на виробництві. У зв'язку з цим перебудовувались організаційні засади фізичного виховання.

Існуюча в 1960 – 1970-ті рр. система фізичного виховання у вищих сільськогосподарських навчальних закладах включала в себе такі форми роботи: академічні навчальні заняття (обов'язкові та факультативні); професійно-прикладну фізичну підготовку; фізичні вправи в режимі навчального дня; самостійні заняття студентів фізичною культурою, спортом у позанавчальний час; масові оздоровчі, фізкультурні та спортивні заходи. Аналіз свідчить, що їх використання в цілому позитивно впливало

на стан здоров'я та фізичний розвиток студентів, допомагало більш ефективному оволодінню професійними навичками. Подальшого вивчення потребує процес розвитку форм фізичного виховання студентів сільськогосподарських вишів протягом наступних історичних періодів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Держархів Сумської області, ф. 7697, оп. 1, спр. 2, 51 арк.
2. Держархів Сумської області, ф. 7697, оп. 1, спр. 32, 64 арк.
3. Держархів Сумської області, ф. 7697, оп. 1, спр. 60, 124 арк.
4. Держархів Сумської області, ф. 7697, оп. 1, спр. 61, 145 арк.
5. Материалы II Всесоюзной научно-методической конференции преподавателей физического воспитания сельскохозяйственных вузов (Ташкент, 27-30 октября 1971 г.) / М-во сельского хозяйства СССР, Гл-е управление высшего и среднего сельскохозяйственного образования. – М., 1971. – 159 с.
6. Сборник научно-методических работ преподавателей кафедр физического воспитания сельскохозяйственных вузов: Вып. 2 / [отв. ред. В. Б. Морозов]. – М. : Колос, 1966. – 76 с.
7. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3365, 157 арк.
8. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3761, 41 арк.

РЕЗЮМЕ

Бугрий С., Коломиец А. Формы физического воспитания в сельскохозяйственных вузах Украины (60-70-е гг. XX ст.).

Цель статьи – осуществить анализ форм физического воспитания в сельскохозяйственных вузах Украины, которые использовались в течение 1960-1970-х гг. Методы исследования: анализ, синтез, сравнение, обобщение. Автором охарактеризованы формы физического воспитания в сельскохозяйственных вузах Украины. В статье актуализировано историко-педагогическое наследие, способствующее более эффективному использованию форм физического воспитания на современном этапе. В результате научного исследования установлено, что формы физического воспитания в сельскохозяйственных вузах положительно влияло на состояние здоровья и физическое развитие студентов, способствовали более эффективному овладению профессиональными навыками. Дальнейшего изучения требует процесс развития форм физического воспитания студентов сельскохозяйственных вузов в последующие исторические периоды.

Ключевые слова: физическое воспитание, формы физического воспитания, студенты, сельскохозяйственные вузы.

SUMMARY

Bugrij S., Kolomiets A. The Forms of Physical education in Agricultural Universities (the 60-70-ies of the XX-th century).

Modern development of science and technology is accompanied by the rapid growth of information flows, using electronic means of communication, mechanization of many industrial and household processes. This greatly reduces the physical burden on the man, and instead increased its mental activity. The critical analysis of the previous experiences of physical education of the students will help to optimize the individual forms of physical improvement in higher education today.

The purpose of the article is to analyze the forms of physical education in agricultural universities of Ukraine during the 1960-s and 1970-s.

The methods used in the article are the following: analysis, synthesis, comparison, generalization. The results are the description of the forms of physical education in agricultural universities of Ukraine.

The practical value is the actualization of historic and educational heritage, which contributed to more efficient use of the forms of physical education today.

The conclusions and prospects for further scientific studies: it is established that since 1960-s the changes were made in the system of physical education in high school, aimed at transforming it into a continuous educational process, which was to meet the challenges of rehabilitation, comprehensive physical development, physical education professionally-applied physical training and improve of sports skills of the students throughout their study. In this regard the organizational principles of physical education were rebuilt.

The current 1960-1970-ies system of physical education in higher agricultural education included the following forms of work: academic training sessions (mandatory and optional); professionally applied physical training; physical exercise mode of the school day; independent study of the students of physical culture and sports outside the classroom; mass health, fitness and sports activity. The analysis shows that their use positively influenced the health and physical development of the students and helped more efficient mastery of professional skills.

Further study requires the development of the forms of physical training of the students of agricultural universities in the next historical period.

Key words: *physical education, physical education forms, the students of agricultural universities.*